

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, PARÁDI KÁLMÁN.

Megjelenik — július és augusztus havukat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Ovár. Bástyantca 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútca, 7. sz. a.) küldendők.

A kézimunka szükségessége, s annak tanítása a népiskolában.*)

I.

Nemzetünk életében egy igen fenyegető baj kezd mindinkább meggyökerezni: a munka ösztön helyett munka iszony jellegzi a társadalom minden rétegét, s ez oly veszélyes következményeiben, mint az özszes világegyetemre az erély eltűnté lenne.

A kutató szellem, mely az adott viszonyokból következtet a jövőre, föltárta jövőnket s keresi a segédeszközöket, a melyekkel ujjaalakítsa, megmentse társadalmunkat. Mint egyedüli biztos alapra, a népiskolára épít. Látja, hogy a felnöttek rétege, mint korhadttá a nyesegetések és oltások fölvételére már képtelen; a fiatal hajtások felé, a gyermekkorhoz fordul összmunkásságával, innen vár eredményt.

Két irányban indult meg a mozgalom: az iskolai takaréktárak föllállításával a takarékoság, közvagyonosodás megteremtése felé, mely alapja állami és nemzeti létünk fönnmaradásának, és az iskolai kézimunka meghonosítása által a munka ösztön fölbresztésére, a házi ipar fejlesztése által az erkölcsi alap megváltoztatására s a közvagyonosodás felé, tehát: két uton a végeredményben egy cél felé.

Hite, meggyöződése vezet mindkét irányban haladót, s az egyikhez szegődött nem vádolhatja a másikat jogosan, mivel csak az út és irány különbözik, de a vég cél ugyanaz. Mellözve az elsőt, mint e másodíknak hite, erre vonatkozólag akarom ezuttal nézeteimet elmondani.

Azt mondja Gyertyánffy: „elsülyed a népiskola hajója, ha még több terhet rakunk rá“ s nagy igazsága van. Csak mi látjuk ezeket a terheket, kik a hajóban vagyunk, azokat ide oda rakosgatjuk, oldogatjuk, csomagoljuk. Miért akarod hát még újabb teherrel súlyosbitani, kérddhetik sokan?

Mielőtt jelen soraimban e kérdésre a feleletet megadnám, legyen szabad megmondanom, hogy mit kívánok én a mai adott viszonyok között a népiskolától?

Nem azt, a mit igen sok középtanodai tanár, hogy a tudományok alapját adja növendékeinek, melyre aztán ő könnyű szerrel építhessen a gymuasiumban; sem azt, a mit az ipar fejlesztését minden áron követelők, kik túlbuzgóságukban azt akarják, hogy egyes ipar ágakat tanítson, ha e mellett még az ABC-t sem tudja is aztán; hanem azt, hogy: egy testileg, erkölcsileg; szellemileg ép erős, önálló, helyes gondolkodásu embert növeljen. S kérdem: ép-e testileg az, kinek csont és izom rendszerében semmi hiba nincsen, ki egyenesen tud ülni, járni, hajlongni? Iskolánkban is nem egyet ismerek olyat, ki képes mindezekre, kiből az orvos semmi testi hibát nem lelne, de azért én még sem tartom ép embernek, mert ha kést adok kezébe, hogy egy csemetét megnyessen, egy darabocskafából az előtte állóhoz hasonló gereblye fogat faragjon, erre nem képes; egy íront meghegyezni nem tud, egy papir darabot négybe szépen özsze nem hajt, mert hiányzik kézügyessége.

Én tehát az iskolai kézi munkát multhatlanul szükségesnek tartom a kézügyesség fejlesztésére.

*) Felolvastattott a b.-hunyadi tanítói fok. kör gyűlésén.

tése végett. Kinek kezűgyessége van, bármily állást foglaljon el a társadalomban többet, jobban és rövidebb idő alatt képes elvégezni, mint kinél ez hiányzik, s főleg a nép, mely teljesen kézimunkára van utalva, ezt nem nélkülözheti.

Az átöröklés törvénye alapján nyer ugyan őseitől az ember csirát sokszor, de ez csak csira, mit fejleszteni kell. A külbehatások idomító befolyása alatt áll az ember, s régen elismert igazság, hogy a szokás második természet. „Addig hajtsd a fát, míg veszső” mondja a példabeszéd; addig szoktassuk tehát egyes kézimunkával az embert a kezűgyességre, a meddig gyermek, tehát a meddig iskolában van, mert itt áll az hatalmunk alatt.

Az ember szeret utánozni mindent; főleg a gyermekekben észlelhetjük jól kifejlődve a cselekvési vágyat. Örömmel üdvözl minden újat, ha egy tárgyat előtte más más alakra változtatunk örömmel utánozza; igyekszik annak alapján újabbat meg újabbat hozni létre. Így a kezűgyesség fejlesztése mellett fölébresztjük benne a munka szeretetét, s gyakori foglalkoztatással hozzászokik a munkássághoz.

Általános a panasz, hogy népünk tétlen, henye. A költő gúnyosan mondja: „Munkátlanság csak az élet, van életem, mert henyélek.” A mi illette az akkori magyar nemességet, fájdalom jellegzi népünk nagyobb részét ma állás különbség nélkül.

A hivatalnokok egy része ha átpipázta hivatalos óráit bureaujában, a casinoi kártya klubbot keresi föl pihenés és szórakozás végett vagy a boros poharak mellett politizál. Az iparos, ha van saját háza s pár forintja zsebében, szegényli a munkát, az iparos nevet s fölcsap urnak. A munkás, ha ma keresett anynyit, hogy holnapra is marad belőle valami, csak holnapután keres újabb munkát, vagy két áron dolgozik, s ha holnapután nem kap munkát, koldulni indul. Naponta van alkalmunk ezt észlelhetni. Szomorú dolog, hogy nem a munka ösztön, keresetvágy, hanem a kényszer hajtja munkára.

Ha az iskolában szoktatás által munka ösztönt kap s ez természetévé válik, ha naponta hallja, látja, hogy a munka nem szegény, sőt dicsőség, hogy szorgalommal munka után egyesek és nemzetek jobb létre jutnak: mintegy vérévé válik a munkásság, s unalom leend előtte a tétlenség. Így ha leczkélj meg tanulta, föladványait megoldotta, foglalkozást ke-

res, melyben örömét leli. Megtanulja így az időt becsülni, okosan beosztani, s fölhasználni. Ez az mire az életben oly nagy szükség van, s mit jelenleg még is oly kevesen tudnak.

Az angolnak jelszava: „az idő pénz.” Ezen jelszónak a gyakorlati életben való alkalmazása tette oly hatalmas nemzeté. A magyarnak: „ejh! rá érünk arra még”; ennek pontos figyelemben tartása eredményezte, hogy csak tengődik s Europa kánaánjában ma holnap „nem leli honját a hazában.”

Gőzgép az idő, ki munkásságának kocsiját utánna akasztja s munkaszeretetével fűti, gyorsan halad előre s az ácsorgó tömeget a távol kódében hagyja maga után. S kérdem, hol van alkalma az embernek ezt megtanulni, ha nem a gyermek korban és az iskolában? hiszen a szülői háznál 10 közül 8 helyen csak roszt tanul. Az iskola az alap, melyre a társadalom építhet. „A mihez szokott Janesi, nem hagyja el János is.”

Ha példa adással vezetjük a gyermeket, megmutatjuk, hogy helyes beosztással mennyi mindent ellehet végezni, most tanulni majd játszani, dolgozni, számon kérjük tőle idejét, a végzeteket, lassanként észrevétlenül hozzászokik, hogy önmagának is számoljon az időről; nemes verseny ébred föl benne, ő is akar tenni anynyit, mint a másik, örömmel mutatja föl munkáját, s ha még kevés anyagi hasznot is lát utánna, a birvágy is ösztönözni fogja munkára.

Tudom, hogy e szót többen megragadják s hibául róják föl mondván: hogy éppen arra kell törekedni, ne hogy a birvágy fölébredjen benne, mert ez oly sok erkölcsi rosznak alapja. Engedjék meg azonban tisztelt pályatársak, hogy megkérdezhessem önöktől, melyik az életnek hatalmasabb rugója, nem a birvágy-é? Anyagi és szellemi kincsek után sovárgunk, hogy önmagunkat és mieinket föntartsuk, s az élet nyomorait minél kevésbbé érezzük. Az összes tanítói kar hangoztatja, hogy tekintve más hivatalbeliek állását, működésük fontosságát, terhét, aránylag mily nyomorultan van díjazva a tanítói terhes és fontos állás. Nem a birvágy szól-é itt? Bizonyára az, és jogosan. Nem az absolut birást, fáradság nélküli pénzhez jutást értem. A tanítói kar, midőn fizetése csekély voltát emlegeti, s többet óhajt, munkája méltó jutalmát kéri, ennek pedig erkölcsi alapja van. Ébreszszük fel a gyermekben a birvágyat, de úgy, hogy munkája, fáradsága jutalma legyen minden a

mit kap. A jó osztályzat, jutalom-könyv, szorgalmas tanulása, jó magaviselete, pontos iskolába járásának egy kész munka, vagy pár krajczár kézi munkájának, szorgalmának, fáradságának eredménye legyen, s így erkölcsi alapra fektettük a birvágyat.

Megtanulja becsülni a munkát, melynek segítségével képes keresni, szükségleteit kielégíteni; hozzászokik, hogy munka útján, munka által szerezzék meg azt, mire szüksége van, s ne ingyen ohajtsa a másét. Ha egy munkája elvesz, elromlik, sajnálattal gondol utána, fájdalmat okoz neki, nem fog oly hamar a máséhoz nyulni, mert eszébe jut az övé elveszte fölötti bánata; tehát erkölcsileg is képző hatása van a munkának.

Látjuk, hogy a nép naponta szegényedik, nem képes gyermekének lábbelit szerezni, hogy iskolába küldje, a koresmában azonban egész napot, éjeket tölt, s részegen állít be a tanítóhoz mondva: „hol-tig tisztelem, becsületben hagyom, csináltasson fiamnak eszmát s adjon könyvet, ha iskolába járásra szorítja, mert én oly szegény vagyok, hogy még kenyeret sem tudok venni.“ Mig ezt teszi nem gondolja meg, hogy a pálinkát sem adják ingyen, s hogy erre kijuttatja. Főleg a mi vidékünkön mindennapivá lett már ez. Kedden a hetivásár napján, semmi áron sem kaphatni dolgot, inkább ácsorog a piacon; dözsöl a pálinkás bódében, elvesziti azt, mit e napon kereshetne; elkölti azt is, a mit talán az előtt keresett. Anyagi kettős kára van. Hátha meggondoljuk, mily sok rosznak szülőanyja az ily társas összejövétel! Egészségét aláassa, keresményét elfecsérli, a munkától iszonyodik, s ha tolvajságra nem is, de a legjobb esetben koldulásra adja magát. A munkaszeretet fölébresztése, az időbecsülésnek megtanítása által lehet ezeket csak ellensúlyozni, a népiskolában egy újabb nemzedéket növelve, mert a felnőtteket nincsen hatalom és eszköz, mely ettől visszatartsa.

Ismétlem: az erkölcsi képzés igen fontos, mondhatjuk leghatásosabb eszköze az iskolai kézi munka. Két szomszédos községet ismerek Sz. megyében, de alig pár évtized kell csak s eltűnt az egyik teljesen. B. kisebb község értelmes, szorgalmas földmivesekből áll, a nagyobbát már $\frac{3}{10}$ -ed részben elnyelte, a menyinyiben külső, belső birtokait 2 évtized alatt megvásárolta. Hogyan történt ez? B.-nek szorgalmas, munkás papja és tani-

tója volt, a pap szenvedélyesen szerette a szőlőszetet, a tanító a faragászatot; de másik községnek is volt egy politizálni szerető részeges tanítója. Emitt a koreσμα, amott az iskola melletti faragó szin lett a fiatalság gyakori gyűlhelye. Midőn látták, hogy a papi szőlő szebb az övéknél, jobb és több bort szűrel a pap, mint ők, meglesték mit pipiszkál naphoszsztat; utánozni kezdték mindkét községben a papot és tanítót. Ma B.-ben mindenki okszerűen műveli szőlőjét, a legtöbb ügyes faragó lett, egyik munka által megszerették s tanulni kezdték a másikat.

A hangya szorgalmu nép mindenféle házi eszközeit önmaga készíti, s a mellett a szomszéd falvak s egy közeli város ebbeli szükségletét is képes kielégíteni. Nemcsak B. községben, de az egész vidéken a hidakat, csinosabb épületeket ők építik. Öltözetük izlésteljes, csinos, lakházaik tiszták, csinos butorizzattal ellátottak, jó, elérhető állásban vannak; a legszebb barmokat hajtják a vásárra az egész vidékről. Az utolsó évtized alatt egyetlenegy volt befogva közülök, véletlen gyilkolásért. A legnagyobb szegényeknek tartják a koresmába járni, noha a piuczében saját borokkal szeretik megvendégetni az utast, sőt maguk is szeretik meginni munka közben is. A Rádásnak keresztelt zsidó boltos és koresmáros alig élhet, mig a szomszéd község, a jövő termés reményében hitelben is szívesen adó Dávidnak hűséges öre lévén, ezt fölgazdagította. Itt lopás, rablás, veszekedés napi renden volt, a közeli város börtönének a legnagyobb contingenszt szolgáltatotta, papilakl iskola összeomlott, s többé föl sem építették; a halandóság iszonyu mérvet öltött, főleg a ragályos betegség tizedelte őket, s az 1856-ban még viruló községben, mintha a tatárjárás nyomait látnók, oly nyomorult, elhagyott annak ma kinézése.

Ez egy szomorú tény egyfelől, de örvedetes másfelől; hatalmas bizonyítéka annak, hogy anyagilag, erkölcsileg emeli a munkaszeretet az egyént és községet s így ezek összességét: a hazát, mig a tétlenség tönkre teszi.

Emlitém, hogy a B.-iek házaikat csinosabban építik, butorizzák, csinosabban öltözködnek, mint azon vidéken bármely község lakói. Nem annak bizonyítéka-e ez, hogy a szorgalom, munkaszeretet az izlést fejti, nemesíti?

Hozhatnék föl ennek bizonyítására még külföldről fényesebbnél fényesebb példákat, de a mit ön-

magunk között is föltalálunk, miért keressük azt a távolban?

Előttünk áll e vidéken is a magyarság és olátság építkezési módja, az épületek berendezése, a butorok, eszközök, ruházat minősége és naponta közöttük forogva ismerjük életmódjukat; nem igazolva va látjuk-é állításomat?

Ha munkához szoktatjuk az iskolában a gyermeket nemesbül, finomodik izlése, a szokás által nyert természetét átviszi a családi életbe s megtartja felnőtt korában is.

Gagyí Samu.

A természetrajz összehasonlító tanításáról.

II.

Multkori fejtegetésemben rámutattam a tudományos összehasonlítás két alakjára, melyek a tudományos természetrajz rendszeres fejlesztésében és előadásában szerepelnek tekintet nélkül a tanulóra. Érintetem egyszersmind, hogy ezeknek módosulniok kell ott, hol a tanuló a főszereplő, hol az a követelés, hogy a tanuló — könnyű, biztos és lélekképző módon — jól előkészített és határozottan körvonalozott tananyagot el-sajátítson. Most a mit? miként? kérdésekre akarok felelni.

Az állattan empiricus természete követeli, hogy a tanító az összehasonlítás kezdetétől és alapjául oly állati egyént szemeljen ki, mely a célba vett általánosításra, vagyis az illető család, rend vagy osztály közös jellegeinek megállapítására a legalkalmasabb. A választást e részben igen megkönnyítették Paszlaszky József „Az állatok természetrajza“ és Kriesch János „A természetrajz elemei“ (hetedik kiadás) című tankönyveik által. Nem különben tájékoztat e téren a Lehmann-féle „Zoologiai Atlas“ és Ruprecht „fali Atlas“-a (Vand-Atlas für den Unterricht in der Naturgeschichte vornehmlich in starken Classen. 40 tábla, ára 8 tallér).

A kezdetet illetőleg felmerül e kérdés is: miért nem szabjuk magunkat a didaktika egyik általános szabályához, mely az egyszerűről az összetetre haladó menetet sürgeti, vagyis, miért nem kezdjük az állattant a legegyszerűbb véglényekkel, p. o. az ázalagok valamelyikével? Nem lévén célunk az állati törzsfá, mint az igazán természetes, de még folyvást épülő állatrendszer kifejtése, hanem csupán csak az általánosan elfogadott állatkörök, nevezetesen: a gerincesek, az izlábuak, a puhányok, a férgek legfőbb osztályainak alak- s élettani méltatása; továbbá, a tüskebőrűek, a virágállatok és a véglények köreinek — ha az idő engedí — rövid körvonalozása: magától értődik, hogy a

figyerveretlen szemmel vizsgálható egyének, melyek fel-tünőbb szereplésük miatt, a haszon vagy a kártétel tekintetéből is fontosak bárkire nézve, alkalmasabb s érdekesebb tárgyai az alapvető tanításnak, mint a gör- csövi ázalagok, melyeknek szemléltetése sok technikai nehézséggel jár, valami egységes alapidomnak rövid úton való kimutatására pedig éppen nem valók. Nézetem szerint, az egyszerűről az összetetre haladás tárgyunknál úgy értendő, hogy a makroszkopikus szemlézés elő- ze meg mindenkor a mikroszkopikust. Azért nem tudom eléggé kárhozható az eljárást, mely szerint valaki a jelzett képzésfokon bekezdésül a sejtekről, a szöve- tekről, az állati szervrendszerekről egész általánosság- ban tanít, tehát elvont deductiókat hirdet, melyek a tanulóra nézve minden alapot nélkülöznek.

De lássuk már, miként kell bevezetni a kiszemelt állategyént? hogyan kell eljárni a körüle csoportositan- dó egyének összehasonlításában? Tegyük fel, hogy a gerinces állatok sikeres eltanítása után a gerinczele- nekre, nevezetesen a rovarokra, kerül a sor és hogy a kiszemelt állat egyén: a szarvasbogár.*) A legelső, mi szem- be ötlük, a tagoltság. A szarvasbogár teste minden függelé- keivel együtt tagolt. Az egyes tagoknak vagy szelvé- nyeknek a tanulók előtt történendő szétszedése közben kiderül, hogy azok bármennyire különbözzenek is ösz- szeköttetésükre, alakjukra és állományukra nézve a ge- rinczesek csigolyáitól és a csigolyák függelékeitől, mégis hasonló életcélra valók t. i. a mozgás tevéleges szer- veinek, az izmoknak megtapadására. A mozgásban, mint emeltyük, éppen olyan nemleges tényezők, mint a ge- rinczesek csontjai. E szelvények a bogár bőrének meg- keményedése (chitinesülése) folytán keletkeznek és ké- pezik együttesen a bőrvázat (chitinváz), mely élettani tekintetben megfelel a gerincesek szilárd, belső csont- vázának, de egyszersmind fontos elválasztó szervül (mint bőr), színe és szilárdsága által pedig védő szer- vül is szolgál (feltejtendő a chitin- és a csontállomány közti különbség; a gerincz- vagy a csigolya-oszlop hi- ányán alapuló „gerincztelen“ elnevezés.) A szarvas- bogár törzsének összes szelvényei 3 szelvénycsoportra különültek el, melyekbe rovatkás végtagjai (lábai) moz- gékonyan izulnek. E csoportok 1. a fej, 2. a tor, 3. a potroh. Ezek nemcsak anynyiban fontosak a kutatóra nézve, hogy az állatnak e jellemzetes tulajdonságát tün- tetik elő, hanem azon tekintetben is, hogy bizonyos élettani működés szervei, a munkafelosztás elve szerint, egy-egy meghatározott szelvénycsoportba vannak zárva. Lám, a szarvasbogárnak mozgás szervei (szárnyak és lábak) a közép szelvénycsoporton, vagyis a toron, van-

*) A demonstráció borszeszben tartott bogarakkal történik; kívánatos, hogy a tanpntézet muzeumának néhány feltagolt és fehér hártypapíron a tanítás céljának megfelelőleg összeállított rovar példá- nya legyen; legyen továbbá a száraz gyűjteményen kívül, mely a rendszert ábrázolja, tiszta borszeszben őrzött mindenféle rovar, ál- cza, báb, miket szükség esetén a tanulók rendelkezése alá lehessen bocsátani feldolgozás végett.

nak elhelyezve, míg az utolsón, a potrohon, csak a tengő életi (emésztő, légző szervek, sziv) és tenyésztő szerveket látjuk összpontosulva; az érzéki szervek — a tapintást kivéve, mely daczára a szarvasbogár kemény chitin-pánczéljának az egész test fölületén el van terjedve — kizárólag a legelső szelvényen, a fejen vannak kifejlődve. Ezek után be lehet mutatni alkalmas készítményeken, vagy arra való bonczatani ábrákon, az érintett szervrendszereket és ha az idő engedi, azokat élet-tani tekintetben is méltatni a megismerésre. De már elkerülhetetlenül szükségessé válik az összehasonlítás azon állatkörön belül, melybe a szarvasbogár tartozik, rendszertani tájékozás céljából. Az összehasonlítás alapja eddigelé a 3 szelvénycsoport és a végtagok száma meg szerkezete. A tanító a tanulók vizsgálata és bírálata alá bocsát p. o. néhány bogarat (cserebogár, czinczér, nünüke), egy darázsat, egy lepkét, egy legyet, egy sáskát, egy poloskát és azon szabály elvonására törekszik, miszerint mindezeknek testszelvényei a fentemlített 3 csoportra különültek el, lábuk száma 6 és tagolt vagyis rovátkás lévén, külsejüknél fogva a szarvasbogárral együtt a „rovarok“ vagyis a 6 lábú gerinczelenek osztályába tartoznak. Ugyanezen alkalommal összehasonlítottat a tanító egy pókot, egy rákot és egy férget (p. o. a földi gilisztát v. az emberi galandóczot) a vizsgálat körébe vont rovaroknak immár megállapított közös jellegeivel és kiderítetté azoknak a bőrváz szerkezetét illető hasonló és különböző tulajdonságait.

Ezek után visszatérve a szarvasbogár szelvény csoportjaihoz, ezeket külön-külön részletes vizsgálat alá veszi. A fejen szemlélteti a szemeket, a csápokat (tapogatókat) és a szájrészeket, melyek egy szervbokrót képeznek és a tápanyagnak részint beszerzésére, részint lenyelésére szolgálnak s ez élettani szerep szerint az emlősök fogaival hozhatók párhuzamba. A szájrészek magyarázatára különös suly fektetendő, mivel a szájrészek, bár sokszor igen eltérő különbséget is tüntetnek elő, a rovarak nagy osztályában egy és ugyanazo alaptypus szerint vannak alkotva. Tárgyiásan tekintve ugyan a rovarok szájrészeik szerint: rágó és szívószájukra oszthatók, azonban szoros értelemben a szájrészek minden módosulata azonos az alaptypussal s éppen azért átalakultságaik magyarázására az életmód, a tápanyagok különfélesége s az életviszonyok iránt a természetben mindenütt nyilvánuló alkalmazkodó képességet kell segítségül hívunk. Részletezését más alkalomra kell halasztanunk.

Parádi Kálmán.

LAPSZEMLE.

A „Néptan oda“ 22. száma a „Népnv. L.“ által korábban felvetett azon kérdéssel foglalkozik: lesz-e ez évben egyetemes tanítógyűlés? V. Balogh L. ur e kérdést illetőleg nincs egy véleményben a pestiekkel.

Szerinte nem lesz, nem lehet ez évben egy. tanítógyűlés és pedig 1-ör azért, mert a politicalai viszonyok folyának be erre akadályozólag; 2-ör azért, mert az egy. gyűlésnek ajánlott vitatételek elévültek s már tulszárnyalta azokat az idő; és 3-ör maga a tanítói kar is hidegen venné most a felhívást oly vitatételek indítványozása mellett, melyek szorosan a tanítói állás érdekeit nem érintik. A tán jövő évben megtartandó e. t. gyűlés számára készítsen ideje korán és méltó tárgyakat az 50-es bizottság. Ilyenekül látja „az állami kötelező iskola kérdését, a tanító-egyletek szervezését, a vallás és közoktatásügyi miniszterium egymástóli elválasztását s ezzel összefüggőleg kérelmezését a már hosszsan vajudó tanulmányi alap kimutatásának.“

Az „Evangyeliomi prot. lap“ január 18-iki számában Békési Gyula tanár a debreczeni ref. főgymnasium nevében felhívja a tiszántuli ref. superintendencia felekezeti középiskoláinak tanárait, hogy alkotnának egy „Protestans tanáregylet“-et, oly czéllal, hogy annak tagjai évenként vándorgyűléseket tartván, megbeszelnék első sorban a vidéki iskolák s tanárok, s általában a prot. tanügy állapotát; határozatokat hoznának, melyeket aztán minden tanárkar megkísértene hatáskörében valósítani, — indítványokat terjesztenének fel, részint a ft. egyházkerülethez, részint az egyes fentartó hatóságokhoz; ismertetnék s bírálnák a tankönyveket, megpróbálnák egységesebbé tenni a rendtartást, fegyelmet; — beszelnének a követendő módszerről, s mindarról, mi tanügyök emelésére szolgálhat. — Mi részünkről örömmel üdvözljük a debreczeni kezdeményezőket e téren, mert ezzel egyik legtekintélyesebb prot. főtanodánk tanári kara arról tett bizonyosságot, hogy a felekezeti autonomiát nem olyan védőfalnak nézi, mely mögé a haladó kor intő szózata elől el lehet rejtőzni, hanem az ősköltől öröklött oly kincsnek, melyre az utódok csak úgy méltók, ha tette kész buzgalommal munkálnak — mint amazok tették — a magyar közműveltség felvirágoztatásán!

A „Tanügyi füzetek“ 6. számában „A nevelészet történetéről általában és annak irodalmáról és tanításáról különösen“ értekezik Schulcz J. ur. Gondolatmenete következő: E szakma nálunk még a kezdetlegesség nehézségeivel küzd, mert: szóval és írásban nem adják elő helyesen, s mert nem rendelkezünk célirányos tan- és segédkönyvekkel. A meglevők nem valósíthatják meg a nev. történetének előadásához kötött czélokat; és pedig az idealis czélokat azért nem, mert e nemü könyveink a jeles tanférfiakat nem mutatják be érdekes biographiákban, hanem csak száraz vázlatokat adnak; a materialis czélokat meg azért nem, mert a forrásokhoz nem vezetnek. Pestalozzi „Lienhard és Gertrud“-járól, Comenius „Didactica magna“-járól, Rousseau „Emil“-jéről . . . a tanuló csak nevéket, vagy legfeljebb egy néhány betanulandó száraz itéletet hall. Olyan alapra kell tehát fektetni a nev.

történetének tanítását, mint a hogy az irodalomtörténet tanítása történik. E végre mindenek felett szükséges egy olyan neveléstörténeti munka létesítése, mely kellő áttekintéseken kívül főképp vonzó életrajzokat tartalmaz és szemelvényeket közöl a legjelesebb tanférfa irataiból.

K. S.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium hatodik jelentése.

Nincs birtokunkban közoktatásügyünk legközelebbi állapotát feltüntető miniszteri jelentés, s így e jelen sorokat kénytelenek voltunk a „Tanáregyleti Közlöny“ből átvenni, a mint következik:

852 4-ed réti lapot foglal el e jelentés, a minek oka abban is keresendő, hogy az 1875. és 1876. évekről szól; különben pedig az iskolák szaporodásával, meg a miniszterium sürgötésének következtében lassankint a statisztikai adatok is tömegesebbek lesznek. Más kérdés, vajjon a valóságnak megfelelőbbek is egyszermind.

Azok után, a miket dr. Ballagi Aladár nem rég a „Pesti Napló“-ban a stat. adatok hiányosságáról elmondott s kimutatott, bizonyos kedvetlenséggel nyul az ember a rengeteg számokhoz, s még azt a végösszegezést is némi bizalmatlansággal írja le, melyből a hazai tanügy barátjai nagyjában megismerhetnék a közoktatási állapotokat.

Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy helyreigazításokat tehessünk: hiszen maga a miniszterium sem volt képes több (?) jellel kísért tételt a valószínűség értékével felruházni, azért feljegyezzük a legfőbb adatokat, és pedig azon rendben, a mint a „jelentésben“ találjuk őket. Ott a hol szükségesnek látjuk, meg fogjuk tenni észrevételeinket.

I. Népoktatási intézetek.

A tankötelesek száma 1875-ben 2.124,899 ;
 „ „ „ 1876-ban 2.129,507 ;
 Az iskolába járók száma 1875-ben 1.491,121 ;
 „ „ „ 1876-ban 1.507,031 ;
 1875-ben volt 15,282 iskola,
 1876-ban „ 15,388 „

Számos megye népoktatása hanyatlott, de szerencsére sokkal nagyobb azon megyék száma, a hol haladás történt.

Az 1875. évben egybegyűjtött stat. adatok szerint a magyar birodalomban volt 11,769 község, ezekben 13,554,567 lakos. Az előbb említett 12,282 iskola közül állami és községi volt 1,372, felekezeti 13,910. A lakosok számát tekintve 886,4 lakosra, területre nézve pedig 3,10 □ mértföldre jut egy népiskola.

Az 1876-ban összegyűjtött adatok szerint a községek száma 11,829 ; a lakosoké 13.551,567 ; az iskolák közül állami és községi 1,431, felekezeti 13,907 ; 888,45 lakosra, 3,12 □ mértföldre jut egy népiskola.

Az iskolák számának szaporodása egy év alatt 106.

Ha a tanköteles gyermekek számát a lakosok összes számával egybevetjük, kijő, hogy 1875-ben minden 6,37, 1876-ban 6,36 lakosra esik egy tank. gyermek. Ugyanez az arány van az örökös tartományokban is.

Az állami népiskolák száma 1875-ben 87, (31-gyel több mint 1874-ben;) 1876-ban 125, a szaporodás tehát egy év alatt ismét 38. (A sanyaru viszonyok között elég szép haladás. Mondanunk sem kell, hogy ez intézetek elhelyezésében irányelvet a magyar nemzetiségi érdek ad a kormánynak).

Állami és államilag segélyezett községi felső népiskola volt 1875-ben 21 (9-czel több mint a megelőző évben). E szám azonban, bizonyosan a polgári iskolák szaporodása miatt 1876-ban is megmaradt.

Az állami és államilag segélyezett községi polgári iskolák száma 1875-ben 28. (A szaporodás S.) 1876-ban változatlan a szám.

Az államilag nem segélyezett községi, felek. és magán felső nép- és polg. iskolákról a kimutatás 1876. és 77-ről szól. E szerint van áll. n. segélyezett polg. és felsőbb népiskola 27, felek. stb. 44.

A felső népoktatási intézetek összes száma 1876-ban 121. Ezek közt polg. fiúiskola 40 ; polg. leányiskola 20 ; felső nép-fiúiskola 28 f. n. leányiskola 33. (Az örökös tartományokban a polgári iskolák összes száma 235.

Állami segélyben részesült az egész hazában 450 község iskolája. A nyújtott segély összesen 166.415 frt 10 kr. magok e községek 228.075 frttal és 93 krral járultak a költségekhez.

1875-ben a tanköteles gyermekek 70,17 percentje járt iskolába (1874-ben 69,99) ; 1876-ban 70,76 p. A gyarapodás tehát roppant csekély, a mi annál feltűnőbb, mert az iskolák száma jelentékenyen szaporodott.

Az iskolába járó gyermekek vallás és nyelv szerinti megoszlása érdekes kép, de ha a megelőző évek statisztikájával vetjük egybe, erősen kell kételkednünk az adatok pontossága iránt. A hullámszerűség nagyon is hatalmasnak látszik.

1875-ben az iskolából kiléptek közül csupán olvasni 26,72 pc. írni és olvasni 72,27 pci tudott. 1875-ben az arány 26,10 ill. 73,77

A tanítás nyelvét illetőleg beszéljen e sorozat:

1875-ben 15,282 iskola közül tanítottak

magyar nyelven 6,834 iskola

német	1,247	„
román	3,096	„
tót	1,805	„
szerb	295	„
horvát	88	„
ruthén	546	„
vegyes két ny.	1,259	„
v. három ny.	93	„
bolgár ny.	6	„
vend ny.	2	„
görög ny.	1	„

1876-ban 15,388 iskola közül tanítottak :	
magyar nyelven 6,981 iskola	
német ny.	1,230 „
román ny.	3,057 „
tót ny.	1,814 „
szerb ny.	278 „
horváth ny.	115 „
ruthén ny.	560 „
vegyes két ny	1,263 „
v. három ny.	90 „

Kitűnik ebből, hogy 76-ban 147-tel több iskolában tanítottak magyar nyelven mint 75-ben, holott ez évben csak 12-vel lett több a magyar nyelvű iskola mint volt 1874-ben.

A tanítók száma az összes népoktatási intézetekben: 75-ben 19,854 (szaporodás 244); 76-ban 20,125. (szaporodás 271) Tanítói oklevele volt 75-ben 15,184-nek, 76-ban 14,443-nak. Harmincz éven felül szolgált 75-ben 2,322, 76-ban 2468. Egy-egy tanítóra átlag 60., illetőleg 59. tanuló, egy-egy tanteremre 58 tanuló esett.

Az iskolák felszereléséből érdekesnek tartjuk kiemelni, hogy természetrajzi eszközgyűjtemény 75-ben 11,499 volt, 2,546-tal több mint 74-ben; 1876-ban ilyen gyűjtemény 9,800 volt, tehát 1,699-czel kevesebb, mint 75-ben. (Valóban ezt is nehéz megérteni.) Épen így állanak a természettani eszközgyűjtemények is. 1875-ben volt 4,924, tehát 688-czal több, mint 74-ben; 76-ban 4,674, tehát 250-nel kevesebb, mint 75-ben. Ellenben gyarapodást tüntetnek fel az iskolai könyvtárak. 75-ben volt 1,951 (70-nel több mint az előbbi évben); 76-ban 2,299, vagyis 348-czal több, mint 75-ben. Egészen véve az iskolai felszerelések gyarapodtak.

A népiskolák összes évi kiadása 1875-ben 7.420,398 frt; 1876-ban 7.905,469 frt. Egy tanítónak átlagos fizetése 75-ben 312 frt 97 kr; 76-ban 329 frt 57 kr, Egy-egy iskolára esett 75-ben 513 frt 7 kr; 76-ban 513 frt 74 kr.

A tanítóképzők száma 1875-ben az egész országban 60, és pedig férfi tanítóképző 49, tanítónők 11, Ezek közt állami f. t. k. 16, tnők 4. A r. és g. katolikusoknak volt f. t. képzőjük 18, tnők 7; a g. keletieknek f. t. k. 3, h. hitűeknek f. t. képzőjük volt 3, az ág. hitűeknek 8, az izraelitáknak 1. A szaporodás 1. — Valamennyi tanítóképzőben működött összesen 515 tanár, tehát 29-cel több, mint 74-ben. A növendékek összes száma 2939; a szaporodás 288. A férfínövendékek száma 2081, a nőnevendékeké 858. A seminariumokban egy tanárra 5.7 növendék, egy osztályra 17.7 növendék jutott, — 1876-ban a seminariumok száma 63, és pedig f. t. képző 49, ntnők 14. A szaporodás (3) az állami tnőképzőkre esik. A tanárok száma 44-gyel több. A növendékek száma 3379, tehát 440-nel több, mint az előbbi évben; ezek közt férfi 2391, nő 988. Egy tanárra 6. egy osztályra 19 növendék jut.

— Az állami képzőknek egy férfi növendék nevelése 317 frt 69 kr. illetőleg 273 frt 31 krba, egy növendék 329 frt 64 kr, ill. 203 frt 95 krba került.

1869-től 1877-ig tanítói oklevelet nyert összesen 4583 tanító és tanítónő.

A szakoktatás állapotáról szóló cikk az ipari és kereskedelmi iskolák állapotát ismerteti. Az előbbiekre nézve tulajdonképen csak tervek vannak; eredmények csak a kassai gépészeti ipariskoláról vannak feljegyezve. A „házi iparrol“ (ma jelszó a népoktatásban), azt mondja a jelentés, hogy „mindinkább örvedetesebb módon karoltatnak fel.“ A tanítóképzőkben a növendékek gyakorlati oktatást nyernek a vidék szerint alkalmazható házi ipar ágaiban; a siker: „meglepő“; olyan népoktatási intézetekben, melyekre a közokt. miniszterium egyenes befolyást gyakorol, a házi ipar gyakoroltatik, és pedig „meglepő eredménnyel.“ a miniszterium mindent megtesz, hogy a gyakorlati foglalkozásnak mentől nagyobb lendületet adjon; egyebek közt a „Házi ipar lapjára“ a „Néptanítók lapjára“ val minden iskolának ingyen küldi meg. A miniszteriumot az ez ügyben kifejtett buzgalmaért kétségtelenül a legnagyobb elismerés illeti meg.

A kassai gépészeti ipariskolának 1875-ben 24 növendéke volt; 76-ban e szám 20-szal szaporodott. „A 44 tanuló közt — mondja a jelentés, alig volt hat, kiknek szülőik az iparos osztályból lettek volna, hanem nagyobb részek földbirtokosok s ugynevezett honoratorok gyermekei, mely körülmény bizonyos tekintetben az idő örvedetes jelének tekinthető.“ Az előmenetel jeles. Az elméleti tárgyak tanításával 5 tanár, a gyári műhelyekben pedig 4 mester foglalkozott. Az ifjuság kézi munkájából 900 frt értékű árusított el. A készítmények a szegedi országos ipar-kiállításon hármass kitüntetésben részesültek.

A kereskedelmi iskolákról a kimutatás roppant sovány. 75- és 76-ban fennállott 21 keresk. iskola; alsó foku 9, közép. f. 10, felső f. 1; megszűnt 1. (Baján); működött bennök 91 ill. 93 tanár, s volt növendék 1174, ill. 1153. — A budapesti kereskedelmi akadémia növendékeinek száma 1876-ban 317, (26-tal több, mint a megelőző évben); a tanárok száma 21.

„A kereskedelmi iskolák fejlesztésére és terjesztésére még sok tenni és kívánni való van“, mondja a jelentés. Ez a tenni és kívánni való pedig a mi meggyőződésünk szerint legeslegesítő sorban az, hogy a kormány szigorú felügyeletet és ellenőrzést gyakoroljon irányukban.

Kisdedővő intézet volt 1876-ban 215, melyekben összesen 18,624 gyermek ápolgatott.

Szól még a jelentés e része a tanítási eszközök, azután a néptanítók nyugdíjintézetének állapotáról, azután pedig közli az 1875/6-ban kiadott fontosabb miniszteri rendeleteket. Legérdekesebb ránk nézve azon tanulmányok névsora, melyeket mint az alkotmánygyűlés el-

lenkezőket a kormány 1873—1877. kitiltott az iskolai használatból. Nem kevesebb, mint 47 azon művek száma, melyekben a hazaárulás megkísérelte a gyermeki lélek megmételtyezését. Persze, hogy e könyvek a román, szerb, ruthén, tót rajongók gonosz célzatú gyártmányai.

Sz.

VIDÉKI TANÜGY.

Felső-Rákos, január 18, 1878.

Községi életünk közművelődéséről akarok egy pár sorban a „Család és Iskola“ lapjain megemlékezni, tán lesznek lapotok olvasói közül olyanok is, kik az ilyenek iránt is érdeklődnek.

Régi vágyam s óhajtam vala, hogy az iskola ellenségeit oly fegyverekkel verjem meg, melyek rám se pattan hassanak vissza s őket se veszélyeztessék. Ma pedig — kevés községet veszek ki — a nép között az iskolának vajmi sok ellensége van. Az 1868-iki népoktatási törvény több ellenséget, mint barátot szerzett a népiskolának. A tandíj, az 5% adó, a kényszer, melylyel szegényt és gazdagot iskolába kényszerítettek, egész sereg ellenséget szerzett az iskola ellen, melyet hogy össze nem romboltak annak köszönhetni, hogy a törvény oltalma az ő dühöknél erősebb volt. Megmaradt azonban mindég azon hatalmuk, hogy az iskola közgazgatási ügyeit — melybe befolyanak — rontsák, vagy legalább segéd kezét ne nyujtsanak valamely jó ügy előmozdítására. Ezt kellett orvosolni. Mit tettünk tehát? Felhívtuk a község néhány jobbát és értelmesbbjét, nem lenne-e hajlandó a hoszszú téli estéken pár órát tanulni, hirlapot s hasznosabb könyveket olvasni. Egy előre vállalkozót csak hatot találtunk: ma azonban huszan alkotjuk a felső-rákosi önképző kört, melyben Czirmai Lajos községi tanító a természettant és számtant, Ferenczi Lajos községi tanító a földrajzot, alólírt pedig a magyar történelmet felváltva adjuk elő. Nehogy az erdővidéki tanító testület valamelyik tagjától megrovást (?) vegyek, oda teszem, hogy a polgári jogok és kötelességekkel együtt adom elő a magyar történelmet. Önképző körünk gyűlésein jelen vannak az ismétlő-iskolás ifjak is. A kör gyűléseiről naplót vezetünk s feljegyezve lesz abban minden est története, hogy lássuk magunk az év végén: mit tettünk, s lássák utódaink, mit kell tenniök. Körünk kezd általános kedveltetésnek örvendeni a nép között s reményem van hogy néhány hét alatt két anynyi tagot számlálhatunk.

Meg kell még említenem azt is, hogy községünkben egy 35—40 éves ember, ki sem olvasni, sem írni nem tud, Ferenczi Lajos tanítótól estvéli órákat vesz 5 frt havi fizetés mellett, hogy az írás és olvasás mesterségére megtanítsa.

Ugy hiszem az ilyszerű gyógyszerek legbiztosabb erővel fognak hatni az emlitemet betegségre.)*

Török Áron,

u. pap.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK.

Az új népiskolai tanterv.

III.

4. Magyar nyelv tan. Örömmel tapasztaltuk, hogy a tanterv ide vágó bevezető része egészen helyesen határozza meg az anya nyelvbéli oktatás célját, s erre vonatkozólag néhány fontos és gyakorlatias útastást is ad a tanítónak. Ohajtottuk volna azonban, hogy ott, a hol az elérendő cél egyik ágát abban jelöli meg, hogy „tanuljon meg a gyermek szabatosan beszélni“, hívta volna fel arra is a tanító figyelmét, hogy a sok helyt nagyon is kirívó tájszokás szerinti kiejtés (mint pl. a székelyes és palócos hangnyújtások, hangelnyelések stb., mellőzésevel, a nemzet miveltebb tagjaitól általánosan elfogadott kiejtés-mód, vagy is az ugynevezett irodalmi nyelv használásához igyekezzék szoktatni növendékeit. Ezzel azonban korántsem helyeseltetjük, sőt — mint az élő nyelv szellemével ellenkezőt — határozottan kárhoztatjuk azt a feszes és mesterkéltség kiejtési módot, a mely minden egyes szót az irodalmi nyelvbéli leírásnak szorosan és telyesen megfelelőleg akarna kiejteni. Nem helyeseltetjük tehát, hanem éppen természetellenesnek, sőt nevetségesnek tartjuk azt az olvastatási és beszédmódot, a mely szorosan nyelvtani (helyesebben etymologiai) elemek s az ezeket feltüntetni akaró helyesírási gyakorlat szerint kíván minden szót és szóelemet kiejtetni.

Ugy hiszszük időszerű ez ellen felszólalnunk: mert egy idő óta, kivált nagyobb városainkban — fájdalom: még tősgyekerkes magyar tanítóinktól is gyakran hallunk már ily olvastatást: aty-ja, any-ja, ad-ja, hagy-ja, tart-sa, veszi'-sen, men-jünk, barát-ság stb. ezek helyett: attya, annya, adgya, haggya, tarcsa, veszítsen, menyünk, barátság.

Az I. osztálynál az a) pont így hangzik; „A tárgyak neveit, helyét, anyagát, használatát, állapotát“ megtanítja. A felvett szempontok itt sem kielégítők. Ezt illetőleg arra utalunk, a mit a beszéd- és értelem gyakorlatnál erre vonatkozólag már elmondottunk.

Ugyanitt a d) pont szerint „Midőn folyékonyan és biztosan tudnak olvasni, a magán és mássalhangzó

*) Tudositásod nemes működésekről reám, és velem, ugy hiszem, a tanügy minden barátjára örvendetes benyomást tesz. Törekvésetekhez sikert, szép példaadásotokhoz követőket kívánok szívből. Egyszersmind szívesen veszem ez ügyre vonatkozó vagy rokon tárgyú vidéki mozgalmakról tudositásodat, lapunk barátai tudositását.

betűknek most már öntudatos megismertetése mellett, megtanítja a szótagolás szabályait.“ Itt a terv önmagának mond ellent; mert néhány sorral fönnebb azt olvashatjuk, hogy „az olyan tanító, ki az elemi népiskolában a nyelvtan szabályait rendszeren tanítaná, igen nagyon eltévesztené czélját. Ebben tökéletesen igaza van az utasítás írójának, de az már sajnos, hogy e kimondott elvnek daczára, már az I. osztálynál, szabályok tanítását kívánja. Mi ezt is úgy kívánók módosítani, hogy e szótagolást se szabályok beemléztetése által, hanem csupán gyakorlás útján tanítsa meg a tanító.

A II. osztálynál e helyett, hogy „az év közepe és vége felé felfogatja a mondat lényeges két fő részét,“ talán helyesebb lett volna ez: a szükséges ismétlések után stb. — Továbbá, mikor az egyszerű mondat ismeretetését kívánja, jó lett volna e megszorítást hozzátenni, hogy az egyszerű tömondatok ismertetendők első sorban.

Az ezen osztályban, a terv szerint, tárgyalandó beszédrészek mellé felvételni óhajtottuk volna még a személyes névmást és a milyenségszót. E helyett „meg egyeztetni velök a nevet és igét többbesbe fordító ragokat“, helyesebb lett volna: meg ismerteti a többes alakot s az ezt jelző ragokat.

Továbbá az, hogy a mondat tal mindig valamely eseményt (történetet, cselekvést) szöktünk kifejezni, nem helyes meghatározás. Péld. ezen mondatban: „A tábla taneszköz.“ semmi cselekvés sincs; pedig ez is correct mondat. Arra nézve, hogy az ige főideit megismertessük, helyesebb eljárás a következő: Mondat a tanító olyan mondatokat, melyekben nincs cselekvés, s viszont olyanokat, melyek cselekvést tárgyalnak. Ez utóbbiakban észlelteti, hogy a cselekvés vagy már megtörtént, vagy most foly, vagy még ezután fog történni; s ezek alapján megismerteti az ige három fő idejét.

A III-ik osztálynál az a) pont következőleg hangzik: „Gyakorolja a gyermekeket a mondat-bővítésben, elébb egyes kiegészítő szókkal (p. o. tárgy vagy birtok, vagy határozó stb. bővítő szókkal); alkothatja a mondatokat elébb élőszóval, azután feltalálás útján irat az élő szóval gyakoroltakhoz hasonlókat.“ E pontban a kiegészítő szót az összes bővítményekre alkalmazza, az utasítás szerint pedig ezalatt csak a bővítmények egy csoportját értjük. Továbbá a zárjelbe foglalt magyarázó részlet nem eléggé érthető. Legczélszerűbb lett volna itt a bővítmények három osztályát u. m. jelző, határozó és kiegészítő elősorolni.

A IV-ik osztálynál e bevezetést „az egyszerű mondat bővítését a múlt évben követett mód szerint ismételvén, átmeny a tanító a mondatoknak mellék (közvetett) mondatokkal való bővítésére“, így óhajtottuk volna módosítani: „Az egyszerű mondat bővítését a múlt évben követett mód szerint ismételtetvén, átmeny a tanító az alá és mellé rendelt mondatoknak megis-

mertetésére, s ezek után tárgyalja a még fel nem vett beszédrészeket.“

R. I.

(Folytatjuk.)

A székely-kereszturi tanítói kör

f. é. február 13-án tartotta ez iskolai évben 3-ik rendes gyűlést; e gyűlés jelentősebb mozzanatait óhajtanám a t. szerkesztő ur szíves engedelméből nyilvánosságra hozni.

Az elnöki megnyitó és a jegyzőkönyv hitelesítése után Winkler Zsuzsa tanítónő gyakorlati tanítása követhetett a természettanból. E sikerült tanításnak annál nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk, mivel — fájdalom — itt nálunk a természettudományi tantárgyak még mindig mostoha gyermekei a népiskoláknak. — Ezután Miklós György tartott szintén sikerült tanítást a magyar nyelvtanból. Derzsi Domokos Rousseau „Emil“-jének alapos ismertetését adta. A gyűlés idejének nevezetes részét a következő kérdés fölött való eszmecsere vette igénybe: Mit tegyen a tanító az időközben feljövő tanköteles gyermekekkel? E kérdésben élénk eszmecsere fejlődött ki; egyik rész fölvetni, a másik rész elutasítani kívánta a későn jelentkező tanköteles gyermekeket. A legtöbbször véleménye azonban abban foglalható össze, hogy a tanító vegye tekintetbe a körülményeket és a szerint járjon el. Ha a gyermeket fölveszi, úgy ne mulassza el a szülőkkel megértetni, hogy ez évben gyermekük felsőbb osztályba menéséért nem felelős. Ha azonban az idő előrehaladottsága miatt, a fölvetelt a gyermekekre nézve nem látja előnyösnek, az esetben igyekezzék orról a szülőt meggyőzni és figyelmeztesse arra, hogy jövő iskolai évben a maga idejében hozza gyermekét az iskolába.

Nem az első eset ez, hogy Raffai Károly neve a nyilvánosság elé vitetik, mint olyan név, melyhez a jótékonyosság hosszú sora fűződik. Egyik tagtárs jelentése szerint ujabban is nyolcz iskola szegényebb tanulóit látta el a legszükségesebb tankönyvekkel. Jóltevőjének tartja e valódi tanügybarátot Udvarhelymegye legtöbb iskolája. Raffai Károly a legszebb emlékoszlopot emelte magának tisztelői szívében. Szerény körünk nem adhatott e jótékony tanügybarátnak elismerése fejében egy harsány éljennél és jegyzőkönyvi köszönetnél egyebet.

Egyik tagtársunk azon nevezetes indítványa, hogy a jövő gyűlések tárgysorozataiban foglaljon helyet a III-dik egyetemes tanító gyűlés helyének és idejének megvitatása és az 50-es bizottság által ez alkalomra kitűzött tételek egyenkint való megbeszélése, a gyűlés által elfogadtatott. Ezen indítvány következtében Kniszbeck Alajos tanár fölkeretett, hogy a jövő gyűlés elé a vita alapjául szolgáló véleményt terjesszen be a III-ik egyet. tanító-gyűlés helyére és idejére nézve. Veres Sándor tanár pedig az 50-es bizottság által kitűzött egyik tétel, az Eötvös-alap fölött való értekezésre keretett föl. (Mellesleg, de elég sajnosan jegyezhet-

jük meg, hogy a Székelyföld e részében az Eötvös alap eszméje még kevés tért hódított magának)

Elmondtam köri gyűlésünk főbb mozzanatait; még csak annyit kívánok elmondani, hogy köri gyűléseink reánk nézve valódi ünnepélyek; testvéries egyetértésben tanulunk azokon egymástól. Nagy érdeme van e tekintetben Hettyei Gábor ügybuzgó elnökünknek, ki semmi fáradságot nem kimél, hogy gyűléseink minden tagtárs részére a legtanulságosabbak legyenek.

Székely-Keresztur, 1878, febr 13-án.

K—k.

K Ü L F Ö L D .

Hány tanintézete van Németországnak? A németbirodalomban kerek számban van 60,000 népiskola, 6 millio tanulóval, és így viszonyítva e számot az özszz. birodalom népességi számával: 1000 lakóra 150 tanuló esik. A birodalomban van özszzesen 330 gymnasium, 14 progymnasium, real- és felső polgári iskola 483. E tanintézetekben a tanulók özszzes száma 177.379. Egyetem van 20. 1627 tanárral és 15,557 hallgatóval; e számból Berlin, Lipcse és Münchenre különkülön több mint 1000 esik. Műegyeteme van tiz, melyeknél működik özszzesen 360 tanár és van 4428 hallgató. E számból egyedül Bajorországra esik: 3 egyetem, 1 műegyetem, özszzesen 266 tanárral és 3244 hallgató; továbbá van 9 lyceuma, 28 gymnasiuma, 75 latin iskolája, özszzesen 1220 tanítóval és 9,815 növendékkal; műiskolája (realgymnasium, ipar-, kereskedelmi-, építészeti iskola) van 49, 606 tanítóval és 5,357 tanulóval: népiskolája 7016, özszzesen 10,321 tanítóval és 632,599 növendékkal; gazdasági tanintézete van 19, 107 tanítóval és 649 tanulóval; tanító-képző intézete 47, 267 tanító és 2080 tanulóval; katona-növeldéje 4, özszzesen 39 tanítóval és 246 növendékkal; művészeti akadémiaja 5. 76 tanár és 785 tanulóval. A különböző nevelő és magánintézetek száma 172, melyekben 1,483 tanító működik és 11,183 tanuló van; jótékony intézeteinek száma — önálló oktatással — 42, 118 tanító és 2058 növendékkal. Van tehát Bajorországnak özszzesen

8,662 tanintézete, 16,863 tanítóval és 909,492 tanítvánnyal.

Franciaország. A francia parlament mult év december 14-én tartott ülésében elfogadtatott Lelièvre azon törvényjavaslata, mely szerint 500 léleknél csekélyebb népességű községek leányiskoláikban alkalmazott tanítónők fizetése, mely eddig a kötelező rendes iskolákban alkalmazott egyénekétől eltérőleg a helyi viszonyok által megengedett igen ingatag s felette változó mértékre volt szabva, a kötelező rendes községi iskolákban alkalmazott egyének fizetésével egyformán rendszeresítettik. E törvényjavaslat értelmében a községi leányiskolák, az 500 lakóval nem bíró helységekben is állandósított vezetés alá jutottak a nevelésügy nem csekély lendületére.

Ugyancsak érdekes és a francia népnevelés jövőjére nevezetes mozzanat az ingyenes elemi oktatás iránt készített törvényjavaslat, melyet a parlament elé Bardoux volt közoktatási miniszter nyújtott be. E szerint minden községnek joga van iskolái teljes ingyenességét kimondani, melynek költségeit vagy teljesen maga hordja, ha egyébként a megyei és állami segélyhez fordulni nem kíván, vagy ha ezt teszi, rendkívüli községi pótdadó czimen tartozik az ingyenes oktatás költségeihez járulni; az e célra följánlandó pótdadó nem haladhatja meg a 10 százalékot és nem lehet kevesebb 4 százaléknál. Ha az így bejött összeg nem futja ki az eddigi tandíjak összegét, az állam pótolja a hiánylatot.

A francia nép úgy látszik az általános népoktatás ügyét kiváló éberséggel vette kezeibe. Törvényjavaslatok, kormány intézkedések egymást érik. A tanfelügyelet az ipariskolák, az iskola-építés ügyre vonatkozó határozatok feküsznek előttünk hivatalos újságból kivonati alakban. Rendkívül érdekes Bert képviselő törvényjavaslata, mely szerint minden département köteleztetik egy tanító és egy tanítónő-képezde föllállítására a törvény életbe léptetésétől számítva legfeljebb négy év folyama alatt. A képezdek nyitási költségeit minden departement köteleztetik fedezni. A mely megyék erre képesek nem volnának, tartoznak legalább 5 évig a négy féle egyenes adó után egy százalékos pótdadót kiróni magokra.

T Á R C S A .

Rousseau „Emil“-jéből.

V.

„A helyett, hogy megtiltanók a gyermeknek rosztat tenni, elég, ha megakadályozzuk abban. A tapasztalás és tehetetlenség majd megtanítják őt: mi szabad és lehetséges, mi nem!“

Mintha csak látnám némely paedagogunk ijedt arcát, midőn e sorokat olvassa. Hogy ne! A minden napi tapasztalással enynyire ellenkező dolgot állítani! Várjunk hát addig, míg a gyermek az élet iskolájában tanulja meg, hogy mit szabad és lehetséges tennie és mit nem? Addig soha se legyen helyes fogalma a jó és roszról? . . . Ezt nem mondtuk; de a fenti szemelvényt betűről betűre átvizsgáltuk, megfontoltuk, ki-

kutattuk értelmét — és aláírtuk. Tudjuk, hogy vannak sokan, kik Rousseaut, mint tévtanok hirdetőjét gyűlölik; ezek ellenében némi önérzettel jelentjük ki, hogy Rousseau egy századdal előzőtt bár meg phisikai életben bennünket, szellemi életben annyira fejlődött volt, hogy majd egy jobb kor gyermekei fogják méltányolni tudni csak! Talán mi neveljük ezeket?... Lehet! De aki Isten tiszteletére tanítani akar, szükség, hogy ön maga is félje és tisztelje az Istent.

Ha gondolatainknak szabad folyást engednénk, a tömkelegből, mit feltőlult eszméink képeznek aligha tudnánk kiszabadulni. Mert érezzük mélyen, hogy sététben tapogatodunk, s így nem is csoda, ha a távorról feltűnő világosságot lidéreznek — bolygó-tűz — tartjuk. Azonban minél őszintébben törekedünk megtalálni a vezérfonalat, annál világosabban kezdünk látni, s midőn szemeink egyszer megszokták a világosságot, a fény sem vakítja meg többé lelki szemeinket. Így vagyunk Rousseau fenniti állításával is. Ő nem emberi formákhoz szabta gondolat menetét, hanem egy háladatlan feladat megfejtésére szentelte életét, hogy az emberiséget helyes gondolatok követésére ösztönözze. S vajmi ritka az emberek között, ki, midőn előtte hibáit feltárjuk, fel ne háborodjék. Így vannak a nevelők is! Aztán meg emberi természet, hogy a könnyűt és kényelmest eléje tegyünk a nehéz és terhesnek. Ennél fogva iskoláinkban, nevelőink körében az óvás mint fegyelmi eszköz csak a tejfogzás korában, jobban mondva csak a bölcsőnél ismeretes. Azontúl az óvás helyét elfoglalja a **parancs** és ebben határolódik minden. Mily kellemes és könnyű dolog a feledékeny gyermeknek megparancsolni, lelkére kötni, hogy pl. nyalzkodni tilos; mily terhes és nehéz feladat lenne pedig a nevelőre nézve, ha folytonosan figyelemmel kellene tartani növendékét, hogy valahányszor alkalom kínálkoznék növendékének a nyalzkodásra: ezen alkalmat elhárítsa.

Ime a titok kulcsa! A nevelés könnyű és kellemes foglalkozás akkor, midőn parancsolnunk kell csak, s a parancs teljesítettik; de nehéz és terhes, hogyha talpon kell állnunk, hogy növendékeinket a ballépésektől megóvjuk.

Mióta Rousseau könyvét megírta, érezték, érezhették a nevelők, hogy az az ember darázs-fészket bolygat, s mert idejében különösebben a szerzetesek kényelemhez szokott serege foglalkozott a neveléssel: kimondták, hogy állításai tévesek, ellenkeznek a gyermeki lélek sajátjaival, s elítélték azokat.

Ime milyen könnyen fejlődik ki az emberi élet regényes oldala. Azonban tekintsünk csak komolyan a dolgok mélyére; vegyük csak alapúl saját lelkünk tényleges alanyi állapotát s bizonyosan be fogjuk látni, hogy Rousseau állítása mélyen köteleességünk ké teszi, hogyha napszámosai lettünk az ügynek, ne terhelte ssünk a munkát is elvállalni. Mert igaz ugyan, hogy a neveléssel

foglalkozni szép, de csak akkor, ha egyszersmind annak követelése i kielégítetnek általunk.

Könnyen felfogható, hogy Rousseau-nak igaza van. A gyermeki lélek nem szokott az ok és okozat közötti viszony kutatásába mélyedni; ritkán tud az enyim s tied fogalmával tisztába jönni, s ha igen: akkor is sokkal erősebb nála az állati inger, hogy sem a lélek diadalt ülhessen a test kívánsága felett.

Ezen körülmény a gyermeki lélek vizsgálói előtt erős argumentum leend a fenn idézett állítás mellett. Sokkal ok- és czélszerűbb a gyermeket figyelemmel kísérni cselekvéseiben és a kínálkozó alkalmakat elhárítani, mint parancsesal vonni el lelkét, vagy talán némely nevelők rossz szokása szerint még kisértetbe is vinni.

Ha megvizsgáljuk a gyermekek társadalmát, s ott ezer meg ezer komoly képű vén embert találunk, pajzán jó kedvű gyermekek helyett: valóban komoly gondolatok ébredhetnek lelkünkben, s szinte fáj hallani a három-négy éves gyermek szájából e szót: „nem szabad.”

Az élet sok mindenre megtanítja növendékeit, még arra is: mi szabad és mi lehetséges, mi nem! Szigorú parancs helyett tehát álljunk növendékünk mellett, s míg őt megóvjuk a ballépések elkövetésétől, egyszersmind gyönyört szerzünk ön magunknak is.

Csak hogy sokak előtt épen az a nevelői tudomány legnagyobb nehézsége, a mi itt kívántatik: **gyermek lenni.** Nem minden ember tudja magát bele élni a gyermek kedélyébe; nem tudja lelkét úgy akarata hatalma alá hajtani, hogy örüljön, kedvét lelje abban a mi valóban gyermeki. Már pedig ha a hidegen fontoló észét hívjuk tanács adóul itt, sok esetben félre vezet az bennünket, mert a morális fogalmakkal s kötelmekkel teljesen tisztába levő férfiú, sokkal inkább más itéleteket alkot, mint az azokról mit sem tudó gyermek. S épen e pont az, mire támaszkodva a nőtanítók alkalmazását mi károsnak tartjuk az iskolában; mert előttünk sokkal fejlettebb, s reményeket tápláló azon gyermek, melyik életkorához mérten elég gyermekesen tud gondolkozni és itélni, mint az, a ki alig tizenhét éves kora daczára felnőttekhez illő itéleteket mond ki és hajt is végre.

A parancs helyét az iskolában, a nevelésben, a meny nyire tőlünk ki telik igyekezzünk az óvás nehéz, de sikeresebb eredményre vezető gyakorlásával betölteni. A parancs megtartásának szigorú követelése letörli a gyermeki lélek ártatlan himporát, míg az óvás fenntartja ezt, s kedvessé teszi a gyermeket, s így érjük el a célt, hogy a gyermeket kedves egyszerűségében, a majom és angyal közötti helyzetben megtartsuk. Elég idején lép eléje az élet, s az meg

fogja tanítani arra: mi szabad és lehetséges, mi nem!" Várjuk sorára a dolgot, mert a természet ellenes ugrás magát boszúlja meg.

Gajmossy Iván.

VEGYESEK.

— **Mészáros Ferencz** min. tanácsos és osztályfőnök a közokt. ministeriumban, február hó 18-án meghalt. A közoktatási ministeriumban azon osztály főnöke volt, mely az egyetem, műgyetem és a középtanodák szakkörébe vágó ügyeket kezeli. Benne szakavatott hivatalnokot s egy derék embert vesztett az ország. Nyugodjék békével!

— **Kovács Márton** Kolozsvár külvárosi vagyonos polgár és földmives febr. hó 18-án, 72 éves korában maradék nélkül elhalálozván, végrendeletében a következő jótékony célú hagyományokat tett: A helybeli Mária-Valéria leány-árvaháznak hagyományozott 2000 frtot; a kolozsvári ref. egyháznak 2000 frtot; az ev. ref. papi árvák és özvegyek pénztára részére 1000, a kolozsvári ref. tanodában tanuló szegény ifjak részére ösztöndíjjal szintén 1000 frtot. Legyenek áldottak nemes hamvai!

— **A rima-szombati ref. főgymnasium** a f. tanév végével fogja megülni 25 éves jubileumát. Ez alkalomra Fábry I. tanár egy „Emlékkönyv“-et fog szerkeszteni, melyre előfizetést hirdet.

— **A „Népnevelők Lapja“** febr. 9.-től kezdve Weizmann testvérek kiadásában jelenik meg. E változásra az adott okot, hogy az előbbi kiadó (Vodianer) igen rendetlenül expedialta a lapot nemcsak a „Népnevelők pesti egylete“ tagjainak, hanem a vidéki előfizetőknek is. Az előfizetési pénzek ezután az új kiadohoz (Budapest, nádor u. 14. sz.) küldendők.

— **Szerkesztőségünkbe** beküldött, következő művek-re hívjuk fel olvasóink figyelmét: A példaadás mód-szer-e. Szülők, tanítók és más emberbarátok részére írta Lederer A. Külön lenyomat a „Népn. L.“-ból, ára 20 kr. A jövedelem negyed része az Eötvös-alap gyarapítására van szentelve. — **Természet- és Egytan**, a mindennapi és ismétlő népiskolák számára. Írta dr. Emericzy Géza. — **Módszertani utasítás a természettan tanításához.** Írta dr. Emericzy G. — Ez utóbbi művekhez részletesebben is hozzá szólnunk.

— **A III-ik egyetemes tanító-gyűlés** úgy látszik, hogy ez évben meg fog tartatni, és pedig Budapesten. A népnevelők pesti egyletének választmánya ugyanis január hó végén tartott rendes választmányi ülésében egyhangulag kimondotta, miszerint tudomása lévén arról, hogy az 50-es bizottság 1878-ban s Budapesten óhajtja a III. egyetemes tanító-gyűlést megtartani, készséggel vállalkozik a gyűlés rendezésére; mivégből meg fogja keresni a fővárosban létező társalgatásokat, hogy hasonló határozatot hozván, kebelekből 4 tagot válaszzanak a rendező-bizottságba, mely a III. egyetemes tanító-gyűlést a fővárosba meghívja. s közölve ezt a központi albizottsággal, fel fogja kérni ezáltal az 50-es bizottságot, hogy a nagygyűlés megtartásának ideje és helyéről a magyarországi néptanítókat hivatalosan értesítse.

— **Nyilvános nyugtatványok** (Folytatás.) a „Család és iskola“ 1877-ki folyamára fizettek:

II-ik félére 1 frt 50 kerral.

333. Községi iskola Rimaszombat. 334. Szeles Mari kisasz. tanítónő Sz.-Udvarhely. 335. Dézsi László néptanító helyben. 336. Községi iskola Zágón. 337. Binder Laura kisasszony B.-Hunyad.

1878-ki folyamára és pedig

a) egész évre 3 frttal.

1. Állami felső népiskola Maros-Ludas. 2. Állami elemi iskola O.-Radna. 3. Állami felső népiskola. Felső-Szállás-patak. 4. Bod László ev. ref. lelkész N.-Almás. 5. Dr. Emericzy Géza igazgató tanár Szepes-Igló. 6. Felső-népiskola Baroth. 7. Graf Jakab ev. ref. tanár helyben. 8. Hollósy Berkovics Teréz urasz. Zombolyán. 9. Dr. Hajnald Lajos érsek ő excellentiája Kalocsán. 10. Községi iskola könyvtára Tatrang. 11. Községi fiu iskola Kézdi-Vásárhely. 12. Községi iskola Bikszád. 13. Községi iskola Kovászna. 14. Kilyéni Endre tanító B.-Hunyad. 15. A Kolozsvári kör helyben. 16. Losonczy László képezdei tanár N.-Körös. 17. Pap Péter ev. ref. tan. Debreczen. 18. Pichler Ella kisasszony tanítónő képezdei növendék helyben. 19. Polgári iskola Gy.-Szt.-Miklós. 20. Polgári iskola Zilah.

b) 1878. I-ső felére 1 frt 50 krjddal.

21. Állami leányiskola Kovászna. 22. Állami felső népiskola Hosszufalu. 23. Állami iskola Vizakna. 24. Állami iskola Szász-Bréte. 25. Állami népiskola Brassó. 26. Bács György tornatan. B.-Hunyad. 27. Benkő József tan. Dálnok. 28. Bárány Dóra k. a. tan. Szamosujvár. 29. Borbély József vezértanító Szt.-László. 30. Bölcskevy Ilona kisasszony tanítónő K.-Vásárhely. 31. Csulak Lajos tanító Magyar-Valko. 32. Darkó József ev. ref. lelkész Bágyon. 33. Darkó Ottilia kisasszony tanítónő helyben. 34. Dömötör Krisztina kisasz. tanítónő Kecskemét. 35. Dombi János unitárius lelkész Alsó-Rákos. 36. Erdődi János tanítóképezdei igazgató Kassa. 37. Faluvégi András tanító Zilah. 38. Fedenfeld Gyula gyógyszerész S.-Szt.-György. 39. Felső leányiskola Keszthely. 40. Gőz József tanárjelölt Budapest. 41. Görög István gymnasiumi igazgató tanár S.-Szt.-György. 42. Gáspár János kir. tanfelügyelő N.-Enyed. 43. Geréb Márton főgymn. tanár helyben. 44. Incze Mihály ev. ref. egyházi gondnok helyben. 45. Iparos ifjak önképző és betegsegélyző egylete helyben. 46. Józsa Mihály ev. ref. tan. Brassó. 47. Községi népiskola Szilág-Somlyó. 48. Községi népiskola Rima-Szombat. 49. Községi iskola Inaktelke. 50. Koleszár Lajos tanító B.-Hunyad. 51. Koos Ferenc kir. tanfelügyelő Besztercze. 52. Kerekes József kir. tanfelügyelő Zilah.

Kolozsvárt, 1878 feb. 12-én.

Propper Ferenc,
testületi pénztárnok.